

Landskap: Småland Upptecknat av: M. Larsson
Härad: Ämnebo Adress: Västerg., Lagen
Socken: Berga Berättat av: Fla äldre m. av.
Uppteckningsår: 1937 Född år _____ i _____
dena june.

Uppteckningen rör Arbetsgillen.

76. 8. 7.

Arbetsgillen.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

/.

Stämman 8 september.

1. Friskjutes genomgående i medlo av 1800-talet medförde en radikal omgestaltning i det gamla bylivet, en avskiljning av det gamla i sedes och bruk såsom vid gillen bevarades dock rätt länge efter ^{det} denna genomgående förändring hade skedd. Följande anordnade under ärföl, släb. Teräb, Timmerbygderna m. m. ända till det första seklet när och vad det sistnämnda beträffar. Trots det väl näppeligen vara alls avlagd ännu. Här var det nämligen vanligt, att när en person skulle bygga hus,

Möstis den som bodde på slottet
 gick han omkring i Skogbygdens och
 bad om hjälp till de somma i
 form av ett eller ett par timmersträcker
 för sigstöras, som skickas dit och
 anlänades på viss dag, då de vil
 bjöds på kvällen eller annan dag
 efteråt. Senast i vintern var ett sådant
 timmerfärdplanerat i Skog, men
 det förde ha uppskjutits till nästa
 vinter. Yrtegrädderna ha också bibehållits
 dit till vår tid, men sedan me-
 jorierna under de senare åren växt
 sin verksamhet allt mer och mer
 ha dessa giller försvunnit och för-
 komna endast sporadiskt sådana
 hos en och annan Björntemmanfamilj

och i andra hem där man tog sig
 hos egna kor samt i en och annan
 by och enstaka gårdar, där man på
 grund av kommunikationsförhållan-
 den ännu använde sig till
 cykel och häring i hemmet. De
 stora förningsgillerna hara vite-
 rättigt sig nära nog ända fram
 till vår tid. Fastän de numera äro
~~anständes~~ ~~enastående~~ (enlagda. I regel under-
 ber man sig nu för tiden förningar
 genom anslutning närm på bjudning
 kvällen, men för rikstiden var för-
 ningar allmänna, om än icke
 jämförliga med den gamla tidens
 stora s.k. helförningar. Bortsett om
 vid påsktid eller påsktid förklarar

4910

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

här ända till omkring 1910, varefter sk.
gångmåttad äger rum även vid de stora
Malasen.

2. Byarna här i Berga voro Rätt. st.
skiltiga enstaka gårdar liksom och några
ga fortfarande skilt, men de
tillhörde en sin länsvärd och hade
mycket gemensamt med denna
så och i fråga om de stora gillerna,
vilka befordrade hela byn. Mina an-
teckningar emana sig från de gam-
la berättelserna här om förhållandena
här i Torlars gårdar by, som
till 1863 låg i en delning av Rätt.
invid liggande gårdar. Till denna
län. eller länförhållande hörde enstaka
gårdar som så, som ligger omkring 1/2 mil

från byn, men då hela byn är sam-
lad till gille är den gårdens invånare
och med, liksom omom där samlas
från hela byn till begravningar, lura
fjörhö c.s.v.

3) På äldre har det varit frasis att
vid begravningar, särskild för äldre per-
sone, som dött, bjudas hela bysa-
gen till begravningen, liksom vid lura
fjörhö. Andra större gillen t. ex. vid släkten
och kunde man inbjuda ungdomen
även från flera andra byar^{eller}, varom
märkare hänger fram, men förringa
skänktes endast av byborna och släk-
tingarna, möjligen dessutom några
eller några familjer från andra byar,
som omman brukade "kalasa må".

4. I regel var det husbonde-jakter, som stod som anordnare av gillen. Ungdom och Byåre hade sina speciella mysgillsten och lekstuga, men de var ju den tiden relativt fria.
5. Söteggillet gick av stapeln under den årliga arbetstid i fråga förskola. Söteggillet var till för att ställa ut under hösttiden. Byteggillet i den hösten, Myteggillet i augusti - September månader, Tinnemestegillet och Kötstegillet var om vintern, efter mysg o.s.v. För det mesta var det så att efter dagens arbete följde Malaset i kvällen och på följande dag (Andan) var från den regel kunde i vissa fall göras, men då fingo medborarna i Byåre

Hållas underhållningarna på
att inte förmåga döttrandes förmåga ha-
lasat skulle äga rum." Sällan
säger man vara från det arbetet för-
går till dess att sista uppgiften
från Palaset slutte. Arbetsgillen an-
ordnades inte i samband med höy-
tid, eller råppadag, men ofta på
en lördagsafton för att sedan fortsätta
på söndagen.

6. Under tiden som arbetet pågick be-
de unga flickorna o. a. i byn förmåga
till gillesgården. Det var vidgäst, sö-
ost, ostkaka, äggabakka, smul, bröd
m. m., som disjunders vid Tabul, Koral,
äppl, slättvål o. d. Sedan att den som
var anordnare av gillet själv hade ansett

insamlingen av dessa förmåga, visste
ingen av de gamle någon Tradition
om hår.

7. Då man gick till skolegille såsom:
Taktinryckningsklubbar, Körkor, Skåteräl o.s.v. och
det var fråga om att deltaga i detta
arbete. Klade man vardagskläder,
men till kladdet frägligande dag
var man i färd i fräglig kläder, d. v. s.
den bästa kostymer. I äldre tid, me-
dan nationalkostymer, d. v. s. forhen-
dräkten, ännu var bruklig. Först
den för när man gick till sådana
gillan, men ej till själva arbetet, då
slitkläder, som också var helt an-
vändbara för vår tid, användes.

Billet betals: Skattningen och om denna

utrymme inte förtog dukades gäst-
bord även i spinnmaren.

Vad som bjöds i mat och dryck
var av inhemskt ursprung. Förutom
de diätetiska förningarna tillagades också
i hemmet och vad som inhöptes var
mycket betydligt, nämligen salt, mjöl
från södra Norge och kaffisk. Det var
färdkärnan (färdkärnan), som hem-
gjorde sådana nödvändighetsartiklar
från sina städer och försåll på
Norgebanken efter guldgränsens slut
om söndagarna.

De maten inte var lika vid alla
stays gillen skall redovisas närmare
i samband med behandlingen av de
olika stays gillena i vad man avskickade

äkt rum. Till öfriga hämmet sam-
manhängande anordningar, seder och
bruk återkomma vi och längre fram.

9. Vid Tak-täckning, lin-bränning och dy-
lika arbeten som grannarna varand-
ra behjälpliga med detta arbete.
Det efteråt följande gillet var sålunda
ringet Tiggegille utan en festlig an-
ordning på det utförda arbetet.
Men åtföljt var och höst, slätaöl, kö-
öl, d. v. s. enbart hemkörning av viske
eller ved från skogen åt dess ägare
eller hemmägärlar och behjälpe, då
även kinnest eller veden tillsläppes, m.
fl. dylika tillställningar som kom-
binerade med Tiggegille, när gillet
utgjorde den enda och tillika avslutningen

för varen och arbetet. Präst och Men-
nare bjöds och på en liten tillställ-
ning för församlingens barn vid antän-
nandet av Twende eller cyte, d. v. s. ost-
mjölk. Fattiga personer, vilka inte
ägde egna kor, anordnade cytegill.
Då byns kvinnor och ibland ännu
junga från andra byar inbjödos.
För den lämnade mjölken bjöds
fraktering och om byghen var god
kunde anordnaren då få sin mjölk
ost och det blev en del rost av den
varen. En del av dessa ostar avyt-
rades ibland i det märbelägna stä-
re sambället, då hemgjorda jul-
ostar i en del viors familjer var
mjölks utbytta och på jule

man sig en pland över till Färkandes
av andra behov: det ofrässt fattiga
hemmet.

Olita slag, en gillen.

- A. Den större gemensamhetens gillen.
Taköl eller Färkigille. En omfattande
 del var mangårdsbyggnaderna och
 viskhusbodas Färkiga med Torr och
 näver som underlag. Rön halva för
 kom till underlag, men var mindre
 bristfälliga för detta ändamål än björk.
 näver. Radegårds- och övriga m.
 Anstbyggnader Färkiga med halva
 vilket Färkingsmedel fortfarande
 användes för dessa byggnader.

Idå det vilunda går tillbakom till
1850-talet sedan de sistnämnda förordningen
gjordes i murgårdbyggnaderna
nästades (i Torp och backstängbygge-
nade fortfor man närmast in till
skulle slut, liksom i backen) har
traditionen angående de närmast
jämnade. Tackgillerna för längesedan
blumit och förblenna. Takölen och
brunnfärsking av lundgårderna
däremot är ännu i friskt min-
ne från den tid dessa höllas
eft. gammal härdsmannen
sed. Förinnan ställen äro eller
tacksmästaren, som han och haller
des, därmed det egna arbetet för fol-
ket delar en man från varje

gård i byalaget i detta arbete.
Både det nybyggda ladugård, som
i sin helhet för en gång skulle
täckas kunde det väl ståre före-
förra jordens arbetshjälp även
från andra, närbelägna byar och
gårdar. Det var för högsommaren
som detta arbete företogs, då dagen
var som alla kringat. I soluppg-
gången och stora därefter infann
sig "Tärskärarna" och intogs
frukost innan man gick till arbe-
tet. Männen bänkade sig då kring
det stora bordet i storstugan.
I fall det då var en eller annan,
som hade försvunnit sig och infann
sig först under måltiden, fick

den vanligtvis en latinsk glesing
av någon annans inom det
förenade arbetslaget. Utan
utnämning givens genast vidskades.
- Men kommer du jämt, ser. vi. ett
sådant tillfälle en person till fall?
- Först! Men kom inte jämt den
som hängde vi. vi. dagligen, svarade
hallet, som naturligtvis fick skär-
tarna på sin sida.

På bordet var man fram-
satt i förväg. Påskmästaren
intog hederplatsen och sedan
de övriga i förhållande till vä-
rdskapet. Släkt och grannskap, samt
civilstånd och äldre. Och arbetet
den var man dock mindre berö-
vade.

av sig än vid andra gillan, var för
rangordningen då var lätt ordnad
och den plats var och en hade
från början intogs bibehåll han
under varje måltid så länge
arbetet frägnick. I äldre tid var
bordet ordnat för arbetslaget. Det
var först i yngre tid, d. v. s. under
senare delen och i slutet av 1800-talet
som bordduk kom till användning
vid tillfällen sådana som detta.
Man satt på bänkar eller bräder.
De s. k. påfena (sittbänkar med lock
som till en bänk) var bra här för.
Till varje person var frammanför en
svaerad träfällrik (för längre tid
tillbaka var det blott en fykantig

myslad Trälapp, som var Trälall-
 rikens föregångare). På Trälallriken
 låg en eller två gr. Gårda bröd-
 skivor. Många Träns hela bröd-
 kakor. ^{En korg kringmändes var en och en korg}
~~Lämnade~~ ^{Trälallriken} låg (som Trälallriken)
 som under senare delen av 1800-ta-
 let i de flesta fallen utbyttes
 mot en Hornsked. Saffet förkom
 ej vid Trälallriken utan endast en
 Trälänggig sådana fanns på hela
 bordet och denna hade sin plats
 bredvid Rättshävererivern i sovel-
 fäst. Skivor fick var och en själv
 medföra. För detta ändamål hade
 man en slags bredbladetiga "låg-
 getrivare" med Hornsked och när
 måtåden börjades röra var och en

av bordsgästerna fram sin bänk och
 inväntade till dess det för att se.
 om antorna bladet ut. Men med
 fälla det samma, varpå bänken
 stoppades tillbaka: fick man till må-
 sta gång man behövde använda
 den samma, vilket kunde vara av
 olika orsaker skulle även mellan
 snälltiderna. På bordet stod en eller
 flera stentankar av trä eller ene-
 stöp, var de skummande hem-
 brygda ölet förvarades. Tankarna
 eller stöparna hängsändes från man
 till man, när man skulle dricka.
 I en del av dessa trästöp
 var s. k. jellare ^{med jellare} med avsatt ut-
 märkande (men mycket var och

skulle dricka. Detta kallades att
gräta. Sörjafasken med smör och
eller öl och Johans vassskiffen och
grä och det brändes (juni 1855)
brännvins som innehåller både
även till bryggen, men av denna
vara gjordes det för att under guld-
rens gille och gräflytande dagar
det var enbart kalas, sedan till-
ningen hade överstökats.

I vardagslag utgjorde möt-
tet eller mämbiten tillfrukost eller
det första man åt om morgonen
efter uppställningen. Vid en tillfälle

7) Bryggesiden avsej vil inte helt av. Helt vil den
Fisken, men en märken förändring till det bättre innetas
reformen av 1855. Skriv endast på denna sida!

som detta var det blott en förlust,
men den var så ordnad, att man
då åt sig mätt, så att man se-
dan stod sig väsan till dess
därvid (dagvarden) kom. Maten kom.
de givna var något olika i
de olika gästarna, men man höll
för sig på att något så när
samma slags rätter skulle före-
komma efter den brukliga seden
och hävdlag var man mycket
konserverad. Från och till någon
de gamla Traditionerna på en
mer märkbar sätt, så undgick
den inte att härja bliva kritise-
rad, och samma om det var
sämre eller bättre än vad man var

van vil. Det var först sedan den
nya, moderna tillen hade kommit
som dessa regler bröts och var
och en, som innehade världshuset
: dylika fall, anordnade gillet
efter ^{typ} typen och smaken, dock med
aktgivandet på vad som : stors
sett var brukligt i fråga om stens
seder och bruk.

Långvälsbord förekom ej här
vid några gillen förrän på 1870-ta-
let, således inte ens vid bröllop och
begravningskalas, som för vore de
de största gillena här. Man
till furkosten bestod av pot. bröd
och pannkaka. Varje person erhö-
ll sin fjäring br. d. v. s. 1/4 del av en hällkaka.

Den i Falsterken följande framlagda
 brödskrivan, som var en bättre bröd,
 var avsedd till "suppesmaten" och
 upsmått. Småttat bestod av
 stekt fläsk och ägg. eller rikande
 framkaka, eventuellt fisk och
 smör med säs och suppesmaten var ib.
 soppa (älsoppa) eller älsöt eller
 mjölk. I kvällen (dagvarden) bestod
 av mjölkavvättning av korngrön och
 mjölk med smör av rostet fläsk
 och kött som förrätt. Som efterrätt
 bjöds för framkaka eller någon slags
 soppa. Till middagen hade man
 ärtvålning (ärtoppa) och fläsk och
 korv med kallskål eller kräm till
 efterrätt. Mergaten bestod av s. k.
 Till det med smör av ~~smör~~ smör.

handmat. oss, bröd och pannkaka samt
dricka. När det var middag
gen började föringsbarnen (barn
friska) att ringa sig med
de föräldrarna eller sössor, som var
upplagda på de vida templaterna, och
baka m.m. Föringsbarnen skulle
alla traktas med handmat och
dricka. För länge tillbaka nämna-
des föringen av Chappare eller gä-
darna, vilka gick omkring och
hopsamlade maten i gårdarna.
Traditionen har tyvärr inte beva-
rats i minnet, vad som det var är
omöjligt att närmare redogöra
för men det är övrigt vil pådana
tillfällen tillgick vil insamlingen.

När det ^{var} kvällen och arbetet för
dagen hade avslutats skulle den
gens främsta mål - bevällningen
ätas. Rätterna då bestod av. Kött,
fläsk och korv samt potatis, lärf.
Efter skulle förningarna avsmakas
och det blev en hel rad av gröt.
Jas och ostkaka potatis samt
ostkaka, som man då tog för sig
av. Man hade det på den tiden
inte så hälsigt i vardagslag i
sina hem och därför kunde det
hända, att en och annan tog för
sig mera än vad magen tålde.
Mycket dricka hade även under

ifall förningen var färdig. Tidigare, tyckte man
sig med råfärdiga. Skriv endast på denna sida! Alla andra arbet till kvällen kom.

dagens lopp konsumerats och vid
denma måltid bjöds det även på
matvarana. När det var
eftermiddagen tog sig form av
häftig magvärk, då man f.o.m.
nåddes att närmast använda
sig av den gamla katikalken.
Man genom att få en gräva den
sjuka lade sig i öppen äter eller
trädgårdslund, där man grävde en
långt utpassad grop för kropp.
För mittilldel och sedan över-
höjde magen med jord. Måttens
verkade välgörande som belägg
på magen och efter att den
sjuka en stund hade undergått
denma behandling var den återställd igen.

4910

26

Påföljande dag var det enbart gille.
Då var följande släktingar, man och
kvinna från varje gård, som genom
arbetslag, och förmiddag deltagit i
Tänstämningen inbjudna till Kalas.
Anordningarna var då ungefär som
på Kvällen förr. Mittborden be-
stod blott där, att alla gästerna
var i könsordningen och rangord-
ningen iakttagas liksom som i var-
je annat Kalas. På siststa tiden
som Fästegillan med förmiddag förr.
Som var det i många fall blott
besökarna som inbjöds till gilla-
gille dagen efter.

Slaggegille. På en ny byggnad vid
gården hade uppförts anordnades
ett s. s. Slaggegille för luggarna.

d. v. s. de byggnadsarbetare som va-
rit med om att bygga upp huset
gämrte byggnadsäven, släkttingar
och byggherrarna, vilka under arbe-
tets gång hade därför gått till
annan förning och även vid detta till-
fälle lagat sådan förning. När det
var fråga om ladugårdsbyggnad hölls
~~och~~ detta kalas: samband med
Färdögillet, men när det mangårds-
byggnad som uppfördes hölls Fugge-
gillet först sedan byggnaden var
färdig och man hade inflyttat.
Också samma. Vid husbyggnad var här
även på 1860-talet en gammal ceremoni
att inväna arbetet: Färdiga morgonstunden

4910

28

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Tog sin början för dagen blåsade alla
hornetarna, var från sin plats, sedan han
vorden och sedan bygghärfaren eller
ställemästaren stämde upp en psalm,
var, vanligen en morgonpsalm eller:
"Min gärdning värdigt skida."

Släktöl eller släktgille. När man syde
inte hade tillräckligt med arbetskraft
för släkten eller om man önskade att få
detta arbete utfört: störde man
anordnade man släktöl. Till detta
inbjöds i första hand byns ung-
domar, de vuxna för att slå och
de kvinnliga för att råsa, men
var det ett större företag inbjöds
ungdomar även från andra byar.
Samma byvärd, som ordnade förlades i första
hand till de från hemmet avlägsna

liggande ringarna eller utgångarna.
 Vid vissa tider på dagen för en eller andra
 samlades de inbjudna i hemmet,
 där det bjöds på handmat och se-
 dan färdade man i samlat trupp
 bort till arbetsplatsen. Det kunde
 även hända att man samlades till
 direkt. Under ett uppehåll i arbe-
 tet bjöds på mellanmat eller merafton.
 Det var handmat, ost, bröd, gräddkaka
 och dricka. Efter slutat arbete bjöds
 på gälvor gillet. Från de olika gä-
 larna i byn hade under afönens
 lopp ankommit för många, främst
 släktgäst, men även andra ~~mat~~
 matvaror såsom till färdgille. In-
 nan maten blev färdig hade pojkar
 sig med vaxelbanda upptåg etc

i det fria, såsom att lyfta maste,
draga fingerkrok, spänna knycka
o.s.v. När gästa giller beträffar var
det ungefär lika som maten (kvällen
mältiden) vid färdegillet. I begge fal-
len blev det gästernas öfvermålliga för-
ändringar när den nya tiden kom.
Efter mältidens slut förflyttade
sig ungdomarna ut till logan, som
var dekorerad med myggyrkar
och annat lövverk. I fonden tog
spelmanen plats och med sin
fiol spelade han jolta och ma-
surka samt gängläta, medan ung-
domen tog sig en väring. Dansen
fortgick sedan det mesta av natten.
Det är nu ganska länge sedan

den siste spelmannen av den gamla
skolan avled. Några låtar eller me-
lodier från dessa bygdespelmän
har här inte blivit upptecknade
och bevarade åt eftervärlden.

I äldre tider, innan jorden ännu
var delad i storskift, kunde man
i byalaget genom beslut af bystäm-
man utse ett grannskötsman bestäm-
ma om gemensamt släkte på en gång
för de stora markängarna. Även des-
sa tillställningar avslutades på sätt
här nämnts med dans och folklek.
Byfesten. I frivillkan eller tiden när-
mast före eller efter skulle köttin (kines)
bytas (bräkas). Före laga skiftets tid
var bystämman frickornas göromål.
I skiftningen eller Nord skiftningen

samlades byns ungdom utänför ba-
stan eller i bastokjeller, där varje gäst
hadde sin bräda, som nu placeras
på lämpligt avstånd från varandra.
Under en viss tid åt vi ost och bröd
samt pannkaka jämte det hembrä-
da drickat och sköga med smör med.
Efter att ha slutat från att svälta
förflyttade man sig hem till går-
den, där det egentliga gillet skulle
hållas. Det bjöds då på kött, fisk
och korv med pepparvassla, ost,
eller grynpannkaka samt kräm
med mjölk.

Skåttegillet ägde rum dagen efter
byttegillet. Skåttegillingen kom ävenledes

från kvinnornas sida, blott med den
stillnaden, att även äldre personer
deltogs i detta arbete. Skåderingen
frågade hela dagen om gillet bestod
i användning av samma rätter som
vid bryllget, med de ändringar och
tillägg som betingades av att man
då hade flera måltider än under det
sistnämnda gillet, som prästod blott
under kvällsmåltiden. Här kaffer
blivit allmänt bjudt kaffe i skatte-
huset, medan morgon- och aftonkaf-
fer intogs inne vid bordet. Vid för-
sätningen av skattekärningarna följ-
des den regel, att de äldre och gifta
kvinnorna intogs de främsta platserna
och där efter följde de ogifta i den ordning

efter ålder eller framstående egenskaper,
enkamertigen i för banden varande a.
pete.

Köril. Vid hemförskingen av det med
använda vikt till byg- eller ombygg-
nad av bostadshuset eller ladugården
hade man vanligen en lång körväg
till skogen. Och många vara själva
i avsaknad av skog, därför till
byggplatsen. För dessa vidkom-
mande blev det ännu längre kör-
väg, då man kunde ha mistats
lång väg till Försärs näs, Kjeknäs
skola, Frikolats m. fl. större skog,
där prima byggplatsen skog,
lämplig för byggplatsändamål,
under tiden för låga skifvel till.
handatills för billigt pris.

4910

35

Slutförordningen av vickes underlättnaden
dock genom användandet av 100 kr.
öl, då blivit parten för att inte
saga allsammans av det inköp.
En och nedfädda vickes på en gång
blev beaktat. Detta var en gemen-
samhetsbetyg från byggnads an. fl. s
sida, som vederbörande sedan fick
återgålda igen genom att ^{är} lördag
på liknande sätt åt grannarna
när de var i behov av sådan hjälp.

Sommaren 1853 nybyggdes man
gårdsbbyggnaden här. År 1853 här.
till inköps: Förorts här, beläget
omkring en mil härifrån. Den arve-
skades vinsten förde och högs i
timmerträd, vilka sedan beaktades
med tillhjälp av byggnads.

FOKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Småland.

4910

36

Lamma var och förhållandet med
Buer m. de övriga tvåvåningsbyggnader i byn,
som uppfördes under ären närmast
där omkring. Stötsbjälken blev sålun-
da snarast väbytt grannarna emel-
lan. Vid det sådant köril gjöts
riktigt på mat och dryck. Förmä-
gar avlämnades i förväg och an-
ordningarna voro vid dessa gillen
ungefär lika som vid Tärne- och by-
gillerna.

Pastögille förekom när maten för-
skades i bystugan. Fram på givällen
kommo byns ungdomar till för
att hålla den eller de som värför-
de "Nölingen" sällskap samt
skämta och glamma. Dessa fö-
dos då på kaffe och godvin över

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforske-
ning vid Lunds universitet

lag och denna sed forijer till in-
mars stutes av 1800. Talet. varjör
godvin broattes med smäbröd i
stället. Före kaffets tid var det
handmat. bröd, ost och framkaka samt
dricka, som bjöds vid dessa gillen,
vilka egentligen icke hade karakt.
för av arbets. utan snarare en släp-
sällskapsgillen. Påstugillet hölls
i stutes av november eller början
av december månad, då matstök-
ningen ägde rum, och bestod av mälaren.

Knäppil bjöds ja, då byllarna
i en byggnad hade tillknäppt.
Fimmermännen anstfägnades då
med mat och dryck eller blott det
sistnämnda, väl med anledning
att byggnadsarbetet hade kommit igång.

Spannöl var en annars liten,
de gille, som gavs när ~~Fabrik~~
den hade rest.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Skallgästgillen. Det är minnen
gamla länge sedan Skallgästing
var anordnad här i dessa Trak-
ter, vad som några uppgifter angä-
ende i samband härmed anord-
nade gillen inte är möjligt att
erhålla.

Torvupptäckningsgille. En låga
skiftes tid som högmässorna
odelade och utgjorde pålunda
byns samfällighet. Torvupptäck-
ningen var alltså en gemen-
samt arbete, vars utförande öf-
fades och beständes på bystäm-
man. Bille har därvid utsetts i

förelkommit, men även härom saknas
tyvärr närmare besked.

I flera andra vänsseenden
arbetade man för kollektivt och
gillerna blev därför många un-
der ärets lopp. Denna gemenskap
hadde ett varaktigt syfte, nämligen
att hjälpa varandra under
enig samverkan, i synnerhet de
som av en eller annan orsak
voro i behov därav, samt
kännade grannarna nära tillfäl-
len till kamrarsklig samvaro
i stämningen och naturligt kalas-
stämning, som visserligen kunde
störas när någon hade råkat

fullt att ta sig allt för mycket till
det bästa, men förstås härför
voro trevliga tillställningar i all
sin enkelhet. Ett annat sällskap
var också att man skulle kun-
na utföra större såväl som mind-
re arbeten med de minsta möj-
liga kontanta utlägg härför.

Är detta kunde ske på allmogens
fri frivillighetens väg eller arbets-
utbyte och var som itögick i mat-
väg producerades hemma och i.
hålls i förringar. Tjcke underligt
därför om många och mycket av
denna samhörighet bibehålls sig länge
efter det de gamla fästa byarna utflyttat
och har först på senare tiden upphört.

B. Bårdens gillen. Så noggrannast vä-
gill för gårdens folk var Ballware-
mäskestörka. Den första maj stod
vägen för dörren och så anström-
gande arbetade väntade gårdens
folk, som då behövde denna stö-
kemåttel. Brevet bestod av ägg,
varav varje person skulle ha
semera flera stycken och var till-
gången på denna vara god kom-
de det hända att en del yngre
persone åt mer därav än vad
magen tålde. Skinnhakar hörde
här obligatoriskt till detta gille.
Till dessa äro doppa (säs) av korn-
mjöl. Därvid de obligatoriska rättes-
na bjöds även på åtskilligt annat i mat

4910

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

42

och drygt den dagen.

Sägille är inte kallat här. Däremot
var det för det att när bonden första
gången om vintern hade satt djuren
när i gården skulle han sätta på
ärdersängarna och äta påsktackor här.
För avskott mat. Det var äggpan-
naker med fläsk, bröd som gjordes
från julbaker, således "då god bröd"
och mjölk.

Dyrgegitte. Så länge byn låg
fäst sammanhängande i en liten
omkrets hade man lång väg till
stora delen av åkerjorden. När
gårdarna skulle utskäras om vintern
till höstjorden m.m. gjorde man

4910

43

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Möte för undersökandet av detta
 arbete. De inbjödos gästarna, men
^{även} övriga grannar, när vi behövdes, till
 att sitta i läst, höra och lägga
 sig till nöd för gästerna på ären.
 Billed bestod egentligen i bättre
 mat till de i arbetet deltagande
 än vad man i vardagslag var
 van vid. Vi följde dessa gillen
 i tur och ordning efter på förhand
 träffade överenskommet. Till de
 att alla intressenterna hade följt
 detta arbete verkställts. Det första
 dygn givits i förslag gick av
 stäpeln i Hagagård hösten 1894.
 Johannes Dornichsen arrenderade då
 f.d. militärbostället 3/4 mil från
 Hagagård av dåvarande ägaren

4910

44

Viskes handlaren H. B. Brändsön.

Uta Mellonskift (Mellonskiftet)
 skulle då beses med Bröfving och
 det åtgick mycket gärdning för
 det fältet. Brändsön inbjöd emell-
 lertid byggherrarna till ett dyg-
 gegille och fink på detta sätt gö-
 ringen utskedd på en och samma
 dag.

Skjucagille varhade när ärets
 skörd var avslutad. Det som var
 det utmärkande för detta gille var
 att "Skjucagrätten" då bjöds och
 ätts.

Pregille. I allmänhet har man
 för upptagit potatisen jäfva med
 den till buds stående egna arbets-
 kraften här i denna trakt. Men

FOLKLIVSARKIVET
 Institutionen för folklivsforsk-
 ning vid Lunds universitet

där man var färdigmanad eller hade
större jordbruk anordnade man jere-
gille. Till dessa anskaffades före-
trädesvis unga pojkar och flickor,
men även äldre, särskild kvinnor,
deltogs i detta arbete. I jämfö-
relse med vad man nu är van
vid voro dessa gammaldags jere-
gillen mycket enkla, för att inte
säga primitiva, vad anordningar,
och beträffade. Man saknades
inte, fastän man i vår moderna
tid inte skulle vilja inspara
den under rubriken gilles eller
kalasemat. En obligatorisk såd
vil jeregillet för va jereparmen-
ten, tillagad av maten och kokad

Smil.

4910

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

46

Bergam. potatis, ofta blandad med smör?

En. Många julegillen därefter äro
av helt annars slag. Man äter förs
frukost med smörgåsar, varmrätt
och kaffe. Sedan 11:akaffe med flera
sorters dopp. Middag bestående av
3 rätter. Efterkaffe med dopp samt
stundligen gästsmanar bestående av
smörgåsar och risgröt. Vid jula.
Pinegille besöksningen var och ä
det fortfarande så att byns yngre
ungdomar hade arbetsbyte med
varandra och de som inte hade
sådana till ett förfogande fick
leta potatisplaskarna.

Pinegille. Vid potatisplaskningen
varde man undan de största av

4910

rostnålarna, när potatisen lades i grä-
 nne kallade. Dessa kallades för
 stänkelseperor och lades sedan i ett
 kar samt övergötas med vatten.
 Därefter fränskas förskämninga,
 maskotung o.d. med kniv och så
 vore dessa potatis färdiga att
 riva. När arbetet med fersplök-
 ningen var överstörtad samlades
 flickorna - även äldre kvinnor - en
 grupp i köket för fersörvning.
 Klar och en medförde ett ringjärn,
 som ställdes mot botten av
 ett fat eller en bunke och hölls
 med vänstra handen, medan
 man höll i potatisen med den
 högra och greid den upp och ned
 mot det vassa ringjärnet till dess

42

 FOLKLIVSARKIVET
 Institutionen för folklivsforsk-
 ning vid Lunds universitet

att endast ett mindre skal va-
 rvar. Revet - substansen - Trängde
 genom gänet eller fördes ned från
 överridan och hammade i välet.
 Så snart detta blivit bräddfullt
 "va då de i tömma i revet: ett
 träkar eller en höpatsätel, varvid
 man tövlade om vilken som först
 skulle bliva färdig med en sådan
 tömning och tömlunda bli den li-
 kaste i arbetet. Det gick illa åt
 fingrarna med denna gamla
 rivmetod och dessa böjde snart
 att blöda, då någon fick lov att
 vara framme med förband. In-
 nan arbetet lyktades höjde det
 till vandrigheten att de som delto-
 ga i detta arbete hade alla sina fingra

för några hundra förbundna. Man
fäste dock inte mycket för demskull,
utan frögick arbetet med fröjd och
lust så länge det fanns några av
de närför tillagade potatisen ovir-
na. Sedan vidtog gillet och det
blev nog i regel sent fram för nat-
ten innan man skildes åt och
var gick till sitt hem igen.

I slutet av 1800-talet, när de första nio-
gillena förekommo här, bestod kalaset
av kaffe med dopp före arbetets bör-
jan samt vid 11-tiden eller kanske
vid tidigare för kvällen och
något (kvällvard) när arbetet var
stort. Kvällsvarden bestod av smörgå-
sar med flera olika rätter samt ardgrot

4910

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

50

av Horn- eller risgryn.)

Slaktgille. Egentligen var skulle
slaktis för och förtäresris på otte-
mål och från den tiden ha vi än-
nu ordet "slaktgillet" kvar i folkmi-
let. Byggnaden tillkallades för
detta ändamål, men dess på
grund av de primitiva platserne.
Eterna och dess på grund av mörk-
ret m. m. äro dock de mycket få
biträden vid detta arbete än vad
än är fallet och den manliga
hjälpen erhålles därvid från gran-
narnas sida, för att sedan vid
förefallande behov bispjunga dem
tillbaka. Detta var en önskan
som aldrig upmärksades i annat
fall än om det var uppenbar önskan.

4910

51

Efter den tidiga frukosten infördes slakt-
djuret i köket och sedan blodavtapp-
ningen och nästills bjöds på slakt-
suppen. När det fanns djur som skul-
de slaktas intogs ^{familjemät} (mellansmät) och
slaktmiddagen äto först efter det
slaktas var klarat. Det var i män-
ga fall borta i sovrummet när
slaktet ägde rum och någon
nattförsäkring visste man inte
av i den gamla tiden i annat
fall än då någon sådde av det
egna förrådet eller bortlämnade därav
vid trängande behov. Det påstods
därför, om med rätt eller orätt,
att det fanns husmättrar som
hade för vana att omvätta ^{av} (det my-
slaktade) sovet till slaktgillet.

Slaktaren hade naturligen försett
att inte göra sig för bråttom, när
middagen intogs. När stanna-
de kvar på stället för att un-
derhålla sig med värden och ta
ga sig en och annan "efterslä-
mare" som spenderades under
samtalets gång. Ibland blev
det F.o.m. sent på kvällen innan
han blev hemfärdig och det be-
rättas om rappa husmödrar som
bjöds slaktaren på "Schveds-å-gym-
näs" samt helst till något in-
nan han lämnade gården för
att efter några få timmar ^{vara}
färdig att bege sig till samma
arbete i en annan gård.

C. Tröggegillen l. arbetshjättsgegillen.

Dessa gillen voro många och före-
kommo av olika anledningar. Det
var här brukligt att när någon
fattig person, bonde, torpare eller back-
stugusittare skulle bygga, gick
han omkring och bad om Tim-
mer eller sågstörka för detta ändamål.
Och på stadsbygden var det
många som på så sätt begärde
sig ut åt skogsbygden för att
skaffa sig byggnadsämne. Där
för körskott som även kallades Rem.
måthjälpe eller kobbagille m. s. v.
Och då inkommo sig bönderna
med sina bidrag till bygg-
nadsföretaget. Varje givare fick

4910

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

54

själva omhändertaga nedläggningen av
av det eller de träd som skänktes
och sedan förda vishet till stället
ifråga, där det mottogs av vederbörande.
Sedan bjöds på gillet under aftonen
och kvällens lopp.

Föröl anordnades och av personer
som själva inte hade dragkraften
för hemförsting av ved från skogen.
Veden var deras egen och hade den
på förhand nedlaggits och upp-
lagts i hägar eller stäkor. Detta
slag av föröl var alltså blott en
arbetshjälp och den utgjordes på
viss ^{säff} bestämd dag, varefter bjöds
på förölet ihop för vika som vill
finnas medhjälpe.

4910

Stjäl anordnades när och höst av per-
 soner som ykade egna dragkreatur
 till sitt förfogande, mindre ^{större} Torpare o.d.
 Byggnaderna, inbland även från om-
 man by, inbjötos då också infinna
 sig en eftermiddag och koka ett
 "bädd". Dragarna var nära och det
 varde en livlig konsert när de
 många körkåren var på sitt
 sätt manade på sina djur med
 tillrop och visslingar. Medan "åken"
 fingo dra ännu (andra) ti. se. bjöds
 på meraffian, som under den sistn.
 tiden alltid bestod av kaffe med
 smörgåsar eller kakor och efter slut-
 rat arbete, då man "höst" följde
 köpölet eller gillet på kvällen och var
 detta ungefär lika som det vil. köret bestod

FOLKLIVSARKIVET
 Institutionen för folklivsforsk-
 ning vid Lunds universitet

5

Ustegellen. Till prästens och kloster-
rens i församlingen föreförmanar här-
de, enligt den gamla föreskriften.
gen, även ett cyste. Dessa cysten upp-
togs på dag som förestående
från kyrkans predikstol. Medan
det här var sed att de gifta kvin-
norna i byn gingo till varandra
och medföde adelsfolk var det
flickornas sed att gå till ^{dessa} (frän-
stämans hem eller ställe där de
mötte upp och där avlämna anjölken
Här i Berga storn och vidsträckt
församling låg prästgården för 1/2 mil
från kyrkan. Däromför hade de
hade flest församlingar och för
lång väg för att möta upp med
denna vara. På övrigt hade det

varit alldeles omöjligt att ha på
en gång mottaga mjölken från
de många gårdarna inom försam-
lingen. Mycket mottogs därför sålunda,
att de äldsta prästgår-
den belägna byar och gårdarna
fingo avlämna det därstädes. För
de övriga delarna av församlingen
ordnade prästen och funn med uppsam-
lingsställen i centrala belägna
gårdar, där mjölken mottogs från
ett stort område. Alla som lifvun-
no sig och avlämnade ostmjölk
skulle ha fraktering i mat och
dryck. Mycket beprövat var i mitten
av föregående sekel prästgårdens
gata dricka, som funn var en

4910

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

58

måttvarma i ett tillägg. Det be-
rättades om en för länge sedan avlid-
den damman, att han för den-
skull och för den goda smaken själv
gick till prästgården med astmjöl-
ken och att ^{han} dessfirinnan intog salt
för att han skulle kunna smaka
mera på mygget av det förtäffli-
ga älet som han ville. Prästfrun
hade nämligen alltid bordet fullt
med olika slags mat vid dessa gil-
den varmed de som kommo till
spenderades. På liknande sätt upp-
tog också klosteren sitt gäst.
Munkarna skulle ävenledes för upptä-
ga gäst, men detta skedde blott inom
det egna skolorområdet. Prästfruns

närvaro vid kyrkogillena och andra
motsvarande i sin matara, som var
avtönningsförmåner, betingades däran
att de själva skulle föra kontroll
över att alla överlämnade sin fri-
kost till dem i enlighet med givna
bestämmelser.

I öfrigt var det en del kyrkosidka-
re f. ex. mjölnare, smed, träskomakare
skäddare och skomakare, stjärnväktaren,
knekten m. fl. som anordnade kyrkogillen.
När böndernas ^{gammal} själva hade fått sina
guldor och färliga var det en del fä-
rliga personer: Torp och barkstugor,
vilka fingo kyrkostift från gårdarna
och anordnade i samband härmed
kyrkogillen och den dagen räknades till
en av de största högtidsdagarna i det

lilla hemmet. By det var det enda
 tillfälle för hela året man där hade
 besök av "bonnamoränna" från hela
 byn och ibland långt väntörne.
 I slutet av 1800-talet börjades gillena
 vid ysterna öre lag och var det se-
 dan blott kaffe som bjöds. Men se-
 dan ville man överflyga varandra
 med antalet kaffor till det samma,
 vilket var uppe i 10-15 st.innan man
 nåt krigstiden kommit, blev nöda
 med att reducera antalet till ett
 mera rimligt antal.

De gamla ystegillerna höra nu
 mera till en gångens tid, sedan
 de flesta landbrukarna gått in för
 att lämna sin mjölk till mejeriet
 och är det endast i enskilda fall, som

julosten beredes hemma, dock när
att man byte mjölk med hela by-
alaget, som för var faller. I fall där
byte förekommer inskränker det sig
till att omfatta blott ett par eller
fem grannar.

D. Övriga sammankomster av gillekaraktär:

Isöplantungs- och Skeppbyggerigillen
ha inte förekommit här, men äro skil-
liga av annan karaktär. Först var det
vanligt att den som hade god biten
och därför gick under benämningen
bitkang, bortlämnade bitkupan till lilla
biten var stannas i bygden. Beredes för
bitstötten bestod av det i värmen
eller svärmar och i bronningen visk

bisattades, som ägde rum i Septem-
ber månad och var förenat med
gille för de i detta arbete deltagande
personerna. Föreläringssamlingen för arbete
av missionen börjades här för 1860. År
det och var dessa sammankom-
ster de förenade med gille, d. v. s. att
deltagarna bjötos för mat i det stäl-
le där värdskapet för dagen utövades.
Lidande arbetsmätar hållas fortfarande,
men numera är det blott skaffe
som därvid bjödes. Förr var det och
vanligt att man om kvällen gick
till varandra för att arbeta för någon
medförl sak, såsom strumpstickning, gille
stickning, stickning eller m. m. och de
bjötos det på välfärd, men det var

4910

63

i regel inte många gäster vil sådana
arbetsgillan.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

E. Störöl var ett allmänt känt begrep-
p. Det var känt av Timmer till
byggnader, sägstörkar, verk m.m.
När det blott var fråga om att
köra dessa artiklar så var det
större t.ex. från Skogen till nedre-
rändes hem eller till ett visst steg
och kallades det alltid för Störöl
eller Nöckhjälpe. Men gällde det
även att tillsläppa och skänka
varan i fråga kallades det Timmer-
hjälpe eller Kottbagille. Såsom i
det föregående framhållits var dessa
Störöl Timmer allmänt förekomman-
de här i dessa bygder.

F. Byregillen voro i förriga Tiden vanliga
 här. När arbetet med att "laka järn"
 den gjutbara biten över Träskklädnarna
 i bynsän präglade kommo ungdomarna
 från granngårdarna till fram på kvällen
 och voro behjälpliga med att isa
 därav från gräsen i spisen till bysk-
 häret samt från Tappharet eller bit-
 teln tillbaka för påfyllning i bykgr-
 ten igen. Fram på kvällen eller
 när smärtsamma bjöds på förfäst
 ringa över lag och detta möjliggjorde
 den gamla Tiden o. m. Byregillen.
 Det är nu ganska länge sedan de
 en sammankomst ^{här} överlagda
 här. De kunde då föra saker till
 och vid de sist förekomna var
 tappet kommit i bruk och möjliggjorde

förplägnaden vid dessa gillena. Byggs-
gillena förekomma vid de stora byggen
höst och vår och höllas, liksom be-
stygillena vid inattörkning, under
arbetets gång, medan flertalet av de
övriga arbetsgillena höllas först
omedelbart efter arbetets avslutande
eller i vissa fall någon dag senare.
Sittet kunde också anordnas under
hela tiden som arbetet frigjorde sig
vid Färdöl, Skättstöl, Ängöl o.d.

Den gamla tidens folk hade myg-
ket samarbete med varandra och
gillena blev därför många under året
töpp. Mer omfattande än en del upp-
tåg under dans och lek under som-
marens stöttorgillen och i vissa fall

och andra arbetsgillens gingo dessa till
ställningarna mera: arbetets tiden är
så de stora familjefesterna, jula-
gillena och övriga gillena som tyvärr
förenade med arbetsförtäring. Dessa gillena
hade mycket av ceremoniell art,
som nu för länge sedan är avskaf-
fat. Bäst i mitten av 1800-talet
kunde ett storkalas räcka verksam-
igheten, då gästerna kommo den ena
tördagen och för den andra, och då
man man förtä ~~en~~ var för det ätliga
så mycket av matador och dryck.
Jön och dessa ofantliga tillställningar.
Om man det därvid tillgick hade vi
^{småhanda} för i storkalas till: annat samman-
hang.

4910

Matseedel vid gillen omkring 1850.

1. Smörgåsarbord förekom ännu inte, men här och var på bordet var smör framsett och brödet hade: förväg lagts på tallrikarna, detta var allt: den delen.
2. Sitt och kross med pepparrotis.
3. Sittvättning med fläsk. Sittoppman äts i gemensamma fat, vilka uppsattes: lagom avstånd från varandra på bordet, så att en och en skulle kunna äta fäga för sig.
4. Cuspeck med sås
5. Ostpannkaka
6. Sittas
7. Äggabotten (te. ättefä) (efteråt).

Vid 1850-talens midte började man att använda upplagad rosen till ättefä:

Brännvin, vin (vid bröllop) och svagdricka.

(Även denna matseedel kunde komma till användning vid större festdagar till k. l. l. högtiderna, kon. fl., varför den här anges).

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

67